

YOLUNDA A.Ş.[†]

Kezban Özgün

Yönetmen: Emre Budak

Senaryo: Hasan Göktaş

Görüntü Yönetmeni: Ali Utku

Oyuncular: Cezmi Baskın, Tuna Orhon, Hüseyin Elmalıpınar, Defne Yalnız,
Emre Budak, Hasan Göktaş...ve Çinçin Halkı

2015 / 81' / Türkiye

Müjdat Gezen Sanat Merkezi'nde ve İspanya'da eğitim alan Emre Budak, bir yönetmen ve oyuncu, 1984 doğumlu. Birçok tiyatro ve televizyon dizisinde rol almış. Budak Yolunda A.Ş.'yi film projesi Kültür Bakanlığından destek alamayınca internete dizi olarak çekmiş. Yapım izleyici tarafından beğenilince, yapımcı bularak filmi çekebilmiş.

Film, para kazanmanın yolunu bulmuş olan Tam-Gaz İnşaat Firması'nın, Ankara'nın ötekinin de ötekisi konumundaki Çinçin gecekondu semtini gözüne kestirmesi ve sahiplerinden ucuza kapattığı gecekonduları sosyal konutlara çevirip onlara satması hikayesinden yola çıkarak ülkenin siyasi, sosyal ve ekonomik durumunun bir portresini çizer.

Ankara demek zaten gerçeklik demek. Film boyunca sık sık panoramik tepe çekimleriyle uçsuz bucaksız beton yığını Ankara'ya ve tam ortasında dar ve kıvrımlı yollarla ulaşılan, kırık dökük çatılarıyla gecekondulara vurgu yapılır. Film, Çinçin'de bir sokakta, çocuklara mizansen gereği kendine çarpmasını sağladığı arabanın altından sağ çıkıp, panikleyen araba sahibini küçük çaplı dolandıran Meto'nun "Ya yolunuza bakar hayatta kalırsınız yada yediğiniz kuru soğan, gördüğünüz Yenidoğan olur!" diyerek, uygulamalı olarak gösterdiği derse

[†] Sekans Film Eleştirisi Yarışması 2018 Birincisi

tanıklığımız ile başlar. Hemen arkasından, son derece modern döşenmiş inşaat firmasının ofisine geçerek bambaşka bir yaşam vaat eden, ilkel kapitalist anlayış gereğince depresi ve hatta ölüyü bile çıkar amaçlı kullanan Tam-Gaz İnşaat Şirketi'nin dolandırıcı ruhunu açık eden reklam çalışmalarını görürüz. İlki yattığı yerden para kazanmanın Çinçin modelini, diğeri modern ve kentleşmiş modelini sunar. Ama her ikisi de emek tüketir! Ve her ikisine de dolandırıcılık desek de biri halk tipidir diğeri ise kanunidir.

Anlaşılacağı gibi, film toplumun iki kesimine ait ekonomik ve sosyal veriler üzerinden karşıtlıklar kuran paradigmatik bir yaklaşımla ilerler. 2002'den beri tam gaz işler yapması manidar olan, akıllı telefonla tespih çeken, besmele ve şükür ifadesini bile kupaya yaptıran, cuma namazını hangi camide kılmasının daha fazla göz -ve dolayısıyla cüzdan-dolduracağıının hesabını yapan, üçüncü çocuğu da kız olacak diye üzülen Kızılcahamamlı Gazi Bey muhafazakar görünümü ve kentli yaşam tarzıyla karşımıza çıkar. Ancak arada kan bağı varsa seven Gazi Bey, erkek kardeşi Tamer'i fazla şımartmıştır. Tamer, sosyal kimliğini popülist yaşam biçiminden almış, disko-bar eğlence anlayışına sahip, uçarı, aşkı sevgiyi bilmeyen biridir. Amcaoğlu İsmail ise tam aksine Arapça'yı günlük diline bile yerleştirmiş, hadislerle konuşan, tam muhafazakar biri. Bahçesinde havuzu olan villada, son model arabalarıyla oldukça rahat, konforlu bir hayat sürerler.

Oysa Çinçin'de hayat çok farklıdır: ödenememiş faturalar, şekeri olmayan çaylar, peynir-ekmek ikilisi, at arabası, en fazla Şahin araba ki o da mahallede bir tane,

şişme havuza yıkık duvardan atlayan çocuklar, cezaevinden çıkmış olanlar, hâlâ cezaevinde olanlar ve cezaevine girme ihtimali yüksek olanlar, eğlence anlayışı pavyon, umudu şans oyunları olan birçok insan ve açlık sınırında yaşadıklarını gösteren birçok ekonomik göstere...Umudunu yitirmiş, yoksullaşmış ve sağlıksız koşullarda yaşayan taşra kimlikli bu insanların kentin ortasındaki varlığı insan haklarına sövgü niteliğinde! Tarım ve toprağı boşa çıkartarak bu insanları kente getiren siyasi ve ekonomik politikalar adaletten yoksun kurum ve kuruluşlarıyla az bir kesime iktisadi, teknolojik ve sosyal imkanları verirken büyük çoğunluğun durumu Çinçin'de olduğu gibi.

Giyinişleri, konuşmaları, isimleri mahallede birçok etnik kimliğin bir arada yaşadığını gösterir bize. Türkiye gibi! Komşuluk ilişkileri, yardımlaşma, dayanışma, dostluk, aşk, vicdan gibi insani ve güzel bütün vasıflar bu mahallede yaşamakta oysa! Demek ki insanları bir araya getiren şey din, dil, ırktan çok ortak acılar, yoksunluklar, deneyimler... gibi insani ortaklıklar.

Henüz yeni yapılan toplu konutlara geçen bazı mahalle sakinleri taşralılığın yaşanılan yerle değil, ruhla ilgili olduğunu anlatıverir bize: Apartman koridorunda ip atlayan çocuklar, apartmanın önünde salça kaynatan, yemek pişiren kadınlar. Konuşmalardan anlarız ki fakirleri ev sahibi yapmak için kurulan TOKİ, gerçekten fakir evler yapmaktadır: çalışmayan asansör, akmayan su, sürekli akıtan tuvalet ve banyolar. Adaletsizliği yaratan sistemdir ve bunu da ekonomik mekanizmalarla üretir: Muhtarın inşaat şirketiyle kurduğu yakın ilişki, Teneke Cevdet'in devlet

kapısından içeri girebilmek için hemşehrilik vasfına sığınması, 2002'den beri tam gaz ilerleyen inşaat firmasıyla kurulan yarım yamalak yakınlığın seyri hep ekmeği büyütmeye yönelik adımlardır.

Evet, Çiçin bir taşradır ve dışarıdan konuşmaktır: Söylenenden fazlasının anlatıldığı kısa ve anlaşılır diyaloglar, bireysel söylemlerle yapılan vurgular anlatıyla bütünleşmiş bir karakter çizer. Birkaç örnek vermeden geçmek istemem:

- Biz acıkacaz diye sıçmıyoz,sen ne evinden bahsediyon muhtar!

-Deprem olacak diyon, onbeş katlı bina dikiyon. Bizi toptan öldürecek heralde!

- Allah Allah da kul kul değil!

- Yavaş git hep git, Afyon soğuktur, üstüne bir şey al!

Taşralı yanımız sazi sever, türkünün sözündeki manayı anlar elbet. Film boyunca türkülerden bolca yararlanılmış olması hem anlam yaratmada hem de mesajların altını çizmede olumlu rol oynuyor. Yoksulluğu ve çaresizliği anlatmada karakterlerin iç sesi olmuş türküler, mekanlarda ise eğlenenin sesi...

Filmin adı gibi karakter isimleri (Tek Kat Memet, Teneke Cevdet, Ramo), hatta şirketin ismi (Tam-Gaz İnşaat) bile sosyal ve ekonomik verilere katkıda bulunan unsurlar olarak çıkıyor karşımıza.

Film sosyal bir yaraya ve kara bir duruma parmak bastığı için olsa gerek, yönetmen sinemanın gösterge kodlarının (görsel, sözel, işitsel) hepsini sosyo-ekonomik veriler üzerinde yoğunlaştırarak iki kesim arasındaki yaşam koşullarının farklılığına vurgu yaparken ironik bir dil yaratmayı da başarmış. Mahallenin delisi sayılan Tek Kat Memet sorar firma yetkililerine en anlamlı soruyu: "Gecekondumuzu yıkın diye mi biz size borçlanıyoruz?" Veya mahallenin gençleri pavyondan dönerken yolda karşılarına dikilen "İçki İçmek Haramdır" yazılı tabela, şehir trafiğindeki at arabası...vb. anlatı örgüsünü ironilerle bezer.

Her gün gözlerimizin önünde yeniden yeniden yazılan kapitalizmin dayattığı ekonomik dikta rejimi çok sınırlı bir kesimi zenginleştirirken, diğer tarafta toprağı ve suyuyla bağını kesip kente getirdiğı insanları açlığın, yoksulluğun, işsizliğin ve denetlenemez bir şiddetin dünyasına, gecekonduhara hapsetmiştir. Daha da vahimi kitleleri siyasal iktidar ve para babalarına bağımlı müteahhit ve spekülörlerin eline bırakmıştır.

Açlık sınırında yaşayan bu insanlar hem gecekondularından olup hem de ödeyemeyecekleri bir borca girmemek için mahallenin gençleri Fehmi, Ramo ve İbo öncülüğünde, şirket sahibi Gazi Bey'i mahalleye getirip tehdit ederek sorunu çözerler. Gazi Bey'e evleri üçletmeden verdiren ne vicdanı ne de Allah korkusu olur, bir tek ölmekten korkar muhafazakar kentli. Düzenin ahlak tanımayan egemenlik ve eşitsizlik üzerine kurulu ilişkileri sayesinde elde ettiği serveti ve uydumcu yaşam şekli onu insanlıktan çıkarmıştır. Özüne yabancılaşmış bir kişi olarak, çözümü çevresinde kendine benzer bir dünya yaratmakta bulmuştur. Çözüm sağlanmıştır, lakin işsiz, yoksul, ötelenmiş bir sınıfın kibar eşkiyalık yaparak, hem de suç işler bir tarzla sonuca ulaşması, üzerinde düşünülüp tartışılması gereken bir süreç olsa gerek!

Kapitalizm sadece emek gücünün, hammaddenin sömürsüyle değil, tüm anlamlandırma pratikleriyle (Tv. edebiyat, sinema vb.) bilinç biçimlerini şekillendirmiş; sorgulamayan, üretmeyen, günü kurtarma derdinden fazlası olmayan apolitik insanlar yaratmıştır. Yoksulluk ve adaletsizliği kabullenmiş, içine sindirmiş kesimlerde, türküde de denildiği gibi "Yazılanlar gelir başa!" anlayışında bir teslimiyet, öfkenin ve isyanın yerini almış görünmektedir. Sosyal psikolojinin incelemesi, çözümlemesi gereken bir tarihsel dönüşüm sürecidir yaşananlar.

Diğer taraftan filmdeki geriye dönük anlatı (Gazi Bey'in mahalleye getirilme planı), gereksiz uzatmalar, aynı verilerin değişik kanallardan sık sık verilmesi izleyenin algılama gücüyle dalga geçer boyutta. Bu kadar veri bindirmesi gerçekte bağımızı koparıp, hikayeye odaklanmamızı zorlaştırdı elbet. İzleyici olarak izlenen

sorunu yaşıyan kesim ya da çocuklar belirlenmiş olmalı ki karakterler yerine tipler yaratılarak karikatür havası verilmiş, estetik kaygılar hiç güdülmemiş film boyunca. Konu toplumsal olunca izleyici kitlesinin bu kesimle sınırlı tutulması doğru olmasa gerek!

Filmde gördüğümüz gibi Ankara'da, kente kabul edilmeyen, dışlanmış, ekonomik ve sosyal olarak en alt koşullarda yaşayan alt-kentli (taşralı) yaşam ile egemen sistemden şu ya da bu biçimde nasiplenen mutlu azınlığın modern kentli yaşamı, sınırlı ve gerekmedikçe iletişim kurmadan, varlıklarını birbirlerine paralel olarak sürdürür. Kurallarını ekonomik altyapının belirlediği düzen her gün gözümüzün önünde yaşanan birçok insanlık dramına sebep olurken, sosyal gerçekliğin bir yüzünü kendine dert edinmiş böyle filmler izlenmeli elbette! Ancak komediye boca edilmiş birçok karikatürize veri barındıran mizansen nedeniyle gerçekle bağım koptuğu için bırakın sisteme kuşkuyla bakmayı, sefalet ve yoksulluğun hissettirmesi gereken duygulanımlarım bile oluşmadı. Belki de bir TV dizisinde sırtımayan tercihler, söz konusu film olunca fena halde tatsız bir hale bürünüyor. Bunun örneği de yeterince fazla, yeni bir kanıtı ihtiyaç var mıydı?

Konu gerçek hayattan alınma ve sosyal bir problemi işliyor diye izlemeye devam ettim... Ve fakat anlatıyı böyle efsanevi ve vasat bir sonuca bağlamak da nedir? Gerçek hayatta bunun yeri nedir? Bir sosyal kavga varsa en önde emek, işgücü, akıl olması gerekir; şiddet, zorlama, suç değil! Kent, daha geniş kapsamıyla da ülke eşitsizliklerin merkezi, kuşkuların odağı konumuna gelmişken, işsizlik %13, genç işsizliği %21 oranlarında seyrederken, zirve yapan vergiler, zamlar, faizler ve cezalar günlük konular halini almışken, insanlar piyasa kanunlarının altında her gün can çekişirken böyle bir gerçekliği konu seçip, demokratik ve eşitlikçi uygulamaların altını çizmemek, en azından izleyici üzerinde "Adaletsizliği yaratan mekanizmalar değiştirilebilir ve bu değişimin gücü sizlersiniz!" farkındalığını yaratmaya çaba göstermemek hoşgörülemez. "Adına sanat ürünü denen şey hayatı yansıtmalı mı, yoksa biçimlendirmeli mi?" meselesi epey uzunca bir konu. İkisini birlikte yapana rastlamak zor olsa da bir yapıtı güçlü kılan da bu iki özelliği bir arada taşıması. Filmi yansıtma işlevi açısından ele aldığım da yavan, biçimlendirme açısından ele aldığım da kusurlu buldum, hatta yıkıcı ve faydasız.

Bu noktada sanatın ve sanatçının uyarıcı, sorgulatici, dönüştürücü rolü düşünüldüğünde, yönetmenin konu seçimindeki samimiyeti kuşkulu bir hal almakta. Yönetmenin konuya yabancılaşması da bu olsa gerek! Oysa muhalif

olmanın zor olduğu bir dönemde böyle sosyal bir yarayı konu olarak seçmesi, üstelik yolda yanımızdan geçerken bile görmek istemediğimiz Çinçinlilere odaklanmış olması, oldukça cesur gelmişti bana. Trajik bir budalalık içinde yüzer gösterdiği bu insanları bu günün gerçeğinden kopuk, yarının gerçeğini kurmaktan uzak tutması, yıllardır verilen hak arayışlarını, onurlu yaşam mücadelelerini yok saymak değil mi?

Sonuç olarak, Yolunda A.Ş. yönetmenin ilk uzun metrajlı filmi, eksiklikleri olacak elbette. Günümüzde daha çok entelektüel hakimiyetlerini üstümüzde sınamak için yapılmış olan ve yabancılaşma, birey psikolojisi vb. konular işleyen yönetmenlerin aksine, sosyal ve ekonomik adaletsizliği konu olarak seçmesi güzel olsa da bunu samimice dert edindiğini söylemek oldukça zor! Sosyal gerçekçi bir konuyu hem de yara için için kanarken ele almak bir tavır takınarak işlemeyi ve sorumluluk almayı gerektirir. Aklın ve insanın hakları sözkonusu olunca, filmin yetersizliklerini hoşgörmek mümkün değil! Düşünce dünyamıza bir katkısı olmadı filmin, sinema dünyasına olur mu bilinmez!